

Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği: Ölçek Geliştirme Çalışması

Selahattin Yakut¹

Yakut, S. (2026). Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği: Ölçek geliştirme çalışması. *Nesne*, 14(37), 99–118.
<https://doi.org/10.7816/nesne-14-37-06>

Anahtar kelimeler
bağımlılık, eğilim,
bağımlılık eğilimi,
ölçek geliştirme

Keywords
addiction, tendency,
addiction tendency,
scale development

Öz

Bağımlılık, bireysel, toplumsal ve küresel düzeyde sosyal, psikolojik, duygusal, davranışsal ve fizyolojik birçok soruna yol açan önemli bir halk sağlığı problemidir. Bağımlılıkla etkili mücadelede, bireylerin bağımlılık eğilimlerinin erken dönemde belirlenmesini sağlayacak geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı, bireylerin bağımlılık eğilimlerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Çalışmada veriler, geliştirilen ölçek taslağının çevrimiçi anket formuna dönüştürülerek sosyal iletişim ağları aracılığıyla katılımcılara ulaştırılması yoluyla toplanmıştır. Ölçek geliştirme aşamaları olarak literatür taraması yapılmış, uzman görüşleri alınmış ve sonrasında madde havuzu oluşturularak faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin KMO değeri .90 ve Bartlett test değeri $\chi^2(190) = 3559.33$ olarak hesaplanmış olup, ki-kare değerinin ($p < .001$) anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda bağımlılıkla ilgili, “psikolojik bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .85$), “davranışsal bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .81$), “fizyolojik bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .85$) ve “onay arayışı eğilimi” ($\alpha = .75$) olarak formüle edilen dört faktör belirlenmiştir. Ölçeğin toplam varyansın %60.04’ünü açıkladığı ve maddelerin faktör yüklerinin .46–.88 arasında değiştiği görülmüştür. Toplam 20 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Bu yönüyle ölçeğin, bireylerin bağımlılık davranışlarına yönelik genel risk düzeylerini belirlemeye yönelik tarama amaçlı araştırmalarda kullanılabilecek, kullanışlı ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir.

Yakut-Addiction Tendency Scale: A Study on Scale Development

Abstract

Addiction is a significant public health problem that leads to numerous social, psychological, emotional, behavioural and physiological issues at individual, societal and global levels. In the effective management of addiction, the development of valid and reliable assessment tools to identify individuals’ predispositions to addiction at an early stage is of great importance. The aim of this study is to develop a valid and reliable scale for identifying individuals’ addiction tendencies. In the study, data were collected by converting the draft scale into an online questionnaire and distributing it to participants via social media platforms. During the scale development process, a comprehensive literature review was conducted, expert opinions were obtained, and subsequently an item pool was created, followed by factor analysis. The Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) value of the scale was calculated as .90, and the Bartlett’s test value was found to be $\chi^2(190) = 3559.33$, with the chi-square result being statistically significant ($p < .001$). As a result of the analyses, four factors related to addiction were identified and formulated as follows: psychological addiction tendency ($\alpha = .85$), behavioral addiction tendency ($\alpha = .81$), physiological addiction tendency ($\alpha = .85$), and tendency to seek approval ($\alpha = .75$). The scale was found to explain 60.04% of the total variance, with factor loadings of the items ranging between .46 and .88. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the 20-item scale was calculated as .89. In this respect, it can be stated that the scale is a useful and reliable measurement tool that can be used in screening studies aimed at determining the general risk levels of individuals’ addictive behaviours.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 1 Ocak 2026

Düzeltilme tarihi: 25 Nisan 2026

Kabul tarihi: 03 Haziran 2026

DOI:10.7816/nesne-14-37-06

¹ Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, selahattin.yakut(at)yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3189-2123

Bağımlılık; biyolojik, sosyal, psikolojik ve duygusal yaşantımız üzerinde güçlü düzeyde karşılığı bulunan ve çok farklı kaynaklardan beslendiği kabul edilen (Diclemente, 2016) günümüzün en dikkat çekici sağlık problemlerinden birisidir (Carlson, 2022). Temelinde farklı tetikleyicilerin ve dinamiklerin rol oynadığı ve de bireysel, toplumsal ve küresel düzeyde etki alanlarına sahip olduğu bilinen çok boyutlu ve oldukça kompleks bu problemin (Yıldız ve Tamam, 2025), söz konusu etki alanları üzerindeki tonunu ve şiddetini her geçen gün daha da artırdığı araştırma sonuçlarıyla tespit edilen bir durumdur (Tarhan ve Nurmedov, 2019; The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2019; United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], 2022). Bu bağlamda bağımlılığın nedenleri, bağımlılığı tetikleyen ve besleyen kaynakların tespiti, bağımlılıkla mücadeleye yönelik farklı enstrümanların geliştirilebilmesi ve bilinen yöntemlerin daha da işlevsel hale getirilebilmesi açısından oldukça önemlidir (Ialongo ve ark., 2001). Özellikle literatürde bağımlılığın, “gelişiminde genetik, psikososyal ve çevresel faktörlerin rol oynadığı birincil, kronik nörobiyolojik bir hastalık” (Toker Uğurlu ve ark., 2012) olarak konumlandırılması, bağımlılığa yakalanma riski taşıyan bireylerin erken tespitinin önemini de beraberinde getirmektedir. Zira pek çok alanda daha işlevsel olarak kabul edilen problemle mücadele yerine problemin oluşumunu engelleme yaklaşımı günümüz sağlık paradigmasının da, hastalığa yakalanan insanların tedavisine yönelik uygulamaları geliştirmekten ziyade, hastalığa yakalanma risklerini azaltmaya ya da ortadan kaldırmaya yönelik erken önleme ve etkin müdahaleyi öncelediğini dile getirmek mümkündür. Bu öncelenmenin nedeni olarak bağımlı bireylerin yaşadığı bedensel sorunların ruhsal sorunları da tetikleme riskinin güçlü olması, tedavi sürecinin uzun süreli ve yıpratıcı olması ve aynı zamanda bu uzun ve yıpratıcı sürecin ağır ekonomik karşılığının da olması ve bunun yanı sıra hastalığa bağlı problemlerden hasta yakınlarının da çeşitli düzeylerde etkilenmeleri (Cüceler ve ark., 2022) gösterilebilir. Biyoloji, psikoloji, toplum, kültür ve ekonomi bağlamında bireyler, aileler, gruplar, topluluklar üzerinde etkileri ve risk faktörleri göz önüne alındığında bağımlılığın (Balcıoğlu ve Abanoz, 2009) günümüz insanının mücadele etmesi gereken problemler listesinin belki de ilk sırasında kendisine yer bulması gerektiğini dile getirmek yanlış olmayacaktır.

Kavram olarak “mahkum olmak, bağlı, adamak, kendisini başkasına adamak” gibi anlamlara gelen Latince “addicere” kelimesinden türetilmiş (Maddux ve Desmond, 2000; Rosenthal ve Faris, 2019) ve literatürde ilk kez bir “düşünce bozukluğu” olarak anormal düşünme olgusu ile ele alınan ve Adsız Alkolikler grubu tarafından “kokmuş düşünce” olarak yer verilen bağımlılık (Twerski, 2021, 12), “insan iradesinin dışında kalan nesnelere veya insanlara karşı dayanılmaz bir istek” (Karadağ ve Babaoğlu, 2022); bireyin herhangi bir madde ve davranışı kontrolsüz bir biçimde gerçekleştirmesi, zamanının çoğunu onun için harcaması, yoksunluk durumunda depresif davranışlar sergilemesi durumu (Muslu ve Gökçay, 2019); bireyin kendisini bir nesne, kişi veya davranışa adama ve köleleştirme durumu (Gürsu ve İşbilen, 2020) bir kişiye, maddeye veya aktiviteye fazlasıyla bağlı olmak, zamanla problematik hale gelen, psikolojik ve fizyolojik sonuçlar veren ve durdurması zor kalıp alışkanlıklar veya olumlu veya olumsuz sonuçları olabilecek bir davranışa fazlasıyla alışmış olma durumu (Lesieur ve Blume, 1993); herhangi bir maddenin etkisini elde etmek için kullanım sırasında psikolojik, fizyolojik veya ruhsal sorunların ortaya çıkmasına rağmen kişinin madde kullanımına devam etmesi, tolerans gelişmesi nedeniyle aynı hazzı ulaşabilmek ya da etkiyi artırabilmek için madde alımını artırması ve maddeyi bırakmaya çabalamasına rağmen madde kullanımının önüne geçememesi durumu (Pilge ve Baysan Arabacı, 2016); fiziksel ve ruhsal olarak pek çok zarar görülmesine rağmen bağımlısı olunan maddeyi kullanmaya ya da bağımlısı olduğu davranışı yapmaya devam edilmesi durumu (Robinson ve Berridge, 1993); olumsuz sonuçlara rağmen ruh halini değiştiren ve

bağımlılık yapan maddelerin veya davranışların sürekli kullanımına devam etme, kullanımla meşgul olma ve kontrol edilemeyen bir dürtü (Young, 2004) şeklinde farklı formlarda tanımlanmıştır. Tanımlamalardaki bu çeşitlilik, bağımlılığın genel geçer ve herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımının olmadığını ve her disiplinin bağımlılığı kendi bakış açısıyla değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu çeşitliliği bağımlılığın insanla ilişkilendirebileceğimiz hayatın her alanında güçlü düzeyde karşılığının ve etki potansiyelinin olduğuna dair bir referans şeklinde de değerlendirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca tüm tanımlarda adanmışlık ve kontrolü kaybetme vurgusunun olduğu görülmektedir. Bu vurgudan yola çıkarak, kontrolsüzce kullanılan her madde ya da gerçekleştirilen her davranışın bağımlılık oluşturma riski taşıdığı ve kişilerin hayatta birçok şeye karşı bağımlı olabilecekleri (<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir>) sonucunu çıkarmakta mümkündür. Bunun yanı sıra diğer bir vurgu da bireylerin bağımlılıkla ilişkilendirilen nesne, kişi ya da davranışın bir tür ödül olarak algıladıkları yönündedir. Bu vurguyu da sonunda ödül alınan ya da ödül beklenen her şeyin bağımlılık geliştirmede her zaman motivatör olma riski taşıdığı (Havaçeliği, 2013) şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Bağımlılığın psikiyatri (Ersoy, 2001), nörobiyoloji (Albay ve Ateş, 2001), psikoloji (Düzel ve Sevinçli Bayram, 2024), sosyoloji (Şencan, 2022), antropoloji (Vale, 2010), felsefe (Gökalp, 2017), sosyal hizmetler (Şamar ve Buz, 2022), ilahiyat (Gürsu, 2018) ve adli tıp (Demiralay ve ark., 2021) gibi disiplinlerde bireysel ve toplumsal problemlerle ilişkilendirilerek çok boyutlu formatta işlendiği görülmektedir. Özellikle de anksiyete bozuklukları, psikotik bozukluklar, nörobilişsel bozukluklar, duygudurum bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları, hiperaktivite bozuklukları, öz kırım riski, şiddet eğilimi, aşırı yeme, sosyal izolasyon, depresyon, dikkat eksikliği, huzursuzluk, sinirlilik, stres, kontrol kaybı, saldırganlık, obsesif kompulsif kişilik bozuklukları ve çeşitli şekillerde ruhsal sorunlarla (Alavi ve ark., 2012; Bozkurt ve ark., 2016) bağımlılık arasında kurulan direkt ya da dolaylı ilişkiler, bağımlılığın bedensel ve ruhsal sağlık, yaşam kalitesi ve sosyal ilişkiler karşısında güçlü düzeyde tehdit olarak değerlendirilebilecek halk sağlığı problemi olduğunu göstermektedir (Kuss ve Griffiths, 2011). Bu tehdidin temelinde yatan dinamikler göz önüne alındığında genel olarak bağımlılıkta, bağımlı olunan maddenin, olayın, durumun ya da insanın kişilerdeki bir boşluğu doldurduğu, bir eksikliği tamamladığı için vazgeçilmez olduğu şeklinde bir anlam yarattığını ifade etmek mümkündür (Bornstein, 1992).

Bağımlılıkla ilgili yapılan çalışmaların tarihinin çok eskilere dayanmasından dolayı madde bağımlılığı (uyuşturucu, tütün vb.) üzerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Fakat daha sonra yapılan araştırmalarda bağımlılığın maddeyle sınırlandırılmayacağı ve bir eylem üzerinden de gerçekleşebileceği tezi işlenmiştir (Griffiths, 1996). Bu bağlamda bağımlılık madde bağımlılığı ve madde-dışı bağımlılıklar olmak üzere iki ana kategoride incelenmiştir (Bektaş, 2018). Madde bağımlılığı ve diğer bir ifadeyle fizyolojik bağımlılık; maddenin varlığına karşı duyulan fiziksel bir ihtiyaç olup, maddeye karşı bir uyum gelişmesi ve madde alınmadığı zaman kişilerde bulantı, kusma, terleme, titreme, öfori gibi birtakım belirtilerin ortaya çıkması ile karakterize edilmiştir (Lerner ve Klein, 2019). Madde dışı bağımlılıklar kategorisi içerisinde ise; bir davranışın tekrarlayan aralıklarla gerçekleşmesi ve bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal problemler yaşamasına yol açması (Tonkuş ve ark., 2022) ve bireyin yaşantısında, davranışları kendisine ve çevresine sorun yaşatmasına rağmen yine de kendisine engel olamayıp o davranışları yapmaya devam etme arzusunun bulunma durumu (Denizci Nazlıgül ve Esin Yılmaz, 2019) olarak tanımlanan davranışsal bağımlılık; bireyin duygusal anlamda kendi kendini tatmin etmek amacıyla madde kullanması olarak tanımlanan psikolojik bağımlılık (Koob ve Le Moal, 2008); kişinin tatmin edilememiş duygusal gereksinimlerini çevresindeki diğer bireyler aracılığıyla uyumsuz şekilde karşılamaya çalışması (Castelló, 2000) olarak tanımlanan duygusal bağımlılık; bireylerin önemseydiği insanlarla yakınlaşma, etkileşim içinde olma ve güven hissetme gereksinimi sebebiyle ortaya çıkan karmaşık duygu, inanç ve düşünceler (Çelik

İskifoğlu ve İskifoğlu, 2020) olarak tanımlanan kişiler arası bağımlılık; sosyal medya kullanımının aşırı düzeyde olması, sosyal medya alanlarında ve uygulamalarında sürekli olarak çevrimiçi kalma isteği ve bu durumun kişinin hayatının birçok alanını etkileyerek işlevselliğinde azalmaya yol açması (Andreassen ve Pallesen, 2014) olarak tanımlanan sosyal bağımlılık ve bireyin kendini güvende hissetmek ve içsel tereddütlerini azaltmak için sürekli olarak başkalarının kabulüne ve güvence verici onayına ihtiyaç duyması olarak (Bebek, 2012) tanımlanan onay bağımlılığı yer almıştır.

Bağımlılık davranışlarının ortaya çıkması ve sürdürülmesinde yalnızca bireysel dürtüler değil, aynı zamanda sosyal pekiştirme ve ödül mekanizmaları da önemli bir rol oynamaktadır (Bandura, 1986; Koob ve Volkow, 2016). Özellikle başkalarının takdirine ve onayına duyulan yoğun ihtiyaç, bireylerin davranışlarını dışsal geri bildirimler doğrultusunda şekillendirmesine yol açabilmektedir (Ryan ve Deci, 2000). Literatürde “onay arayışı” olarak ele alınan bu eğilim, bireyin öz değerlendirmesini içsel ölçütlerden ziyade sosyal çevrenin geri bildirimlerine dayandırmasıyla ilişkilendirilmektedir (Meyer, 2012). Sosyal onay ve takdirin, bağımlılık davranışları açısından ödül işlevi gördüğü ve bu davranışların tekrar edilmesini pekiştirdiği belirtilmektedir (Koob ve Volkow, 2016). Bu bağlamda onay arayışı ve sosyal pekiştirme duyarlılığı, bağımlılığın kendisinden bağımsız bir klinik yapıdan ziyade, bağımlılık davranışlarına yönelik genel yatkınlığı artıran bir risk mekanizması olarak değerlendirilmektedir (Bandura, 1986).

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurularak ve çalışmamızla da ilişkilendirilerek bağımlılık literatüründe bağımlılık ölçeklerinin de önemli bir yerinin olduğunu dile getirmek mümkündür. Bağımlılık ölçek maddeleri, yalnızca bireylerin bağımlılık düzeylerini ölçmekle kalmaz, aynı zamanda bu bağımlılıkların tedavi süreçlerine de ışık tutar. Bağımlılık ölçeklerinin geliştirilmesi ve uygulanması, bireylerin bağımlılık durumlarını daha iyi anlamak ve bu durumlara yönelik etkili müdahale stratejileri geliştirmek için kritik öneme sahiptir. Bağımlılık ölçek maddelerinin geçerliliği, psikolojik ve sosyal faktörlerin etkisini anlamak için de önemlidir. Bağımlılık ölçek maddeleri, bireylerin bağımlılık davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını değerlendirmek için kullanılan sistematik araçlardır. Bu bağlamda, bağımlılık ölçek maddeleri, bireylerin bağımlılık düzeylerini ölçmek ve değerlendirmek için kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bağımlılık ölçeklerinin geçerliliği ve güvenilirliği, bu tür sorunların anlaşılması ve tedavi edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yapılan literatür taramasında özellikle ülkemizde bağımlılık eğilimini belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışmalarına yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bu konuya farkındalık oluşturmak, alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sunmak ve literatüre veri kazandırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ölçeğin psikolojik, davranışsal, fizyolojik ve onay arayışı boyutlarını bir arada ölçebilmesi, bağımlılık alanındaki mevcut ölçme araçlarından farklılaşmakta ve araştırmalarda kapsamlı değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Ayrıca, tarama niteliğindeki bu ölçeğin kullanımıyla bağımlılık eğilimlerinin ve olası risklerin erken tespitin bir yansıması olarak önleyici müdahalelerin geliştirilmesine ve uygulanmasına önemli katkılar sunması beklenmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada “bağımlılık eğilimi”, bireyin belirli bir bağımlılık türüne özgü davranışlardan ziyade, farklı bağımlılık davranışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan genel yatkınlık ve risk örüntüsü olarak ele alınmıştır. Ölçek maddeleri, madde kullanımı, teknoloji kullanımı ve yeme davranışı gibi farklı alanlara genellenebilir biçimde yapılandırılmış olup, ortak bağımlılık mekanizmalarını yansıtan genel bağımlılık yatkınlığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle geliştirilen ölçek, klinik tanı koyma amacı taşımaksızın, bireylerin bağımlılık davranışlarına yönelik risk düzeylerini belirlemeye yönelik tarama amaçlı bir ölçme aracı olarak tasarlanmıştır.

Yöntem

Katılımcılar

Ölçeğin taslak formu, çevrimiçi anket formuna dönüştürülerek sosyal iletişim ağları aracılığıyla gönüllülük esasına göre toplam 691 katılımcıya uygulanmıştır. Ancak ölçek geliştirme sürecinde, etik, gelişimsel homojenlik ve analizlerin güvenilirliği göz önünde bulundurularak veri seti yeniden incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda toplam 233 katılımcı analiz dışı bırakılmıştır; bu katılımcılardan 156'sı araştırmanın hedef yaş aralığı (18–30) dışında kaldığı, 65'i ölçek maddelerine tutarsız veya tek düze bir yanıt örneğiyle yanıt verdiği ve 12'si ölçek maddelerinin önemli bir kısmında eksik yanıt bıraktığı için değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu doğrultuda nihai analizler 18–30 yaş aralığında bulunan 458 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nihai örneklemin 234'ü (%51) kadın, 224'ü (%49) erkektir. Bu yaş aralığı, gelişimsel açıdan ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi ile uyumlu olup, ölçeğin yapı geçerliliği ve güvenilirlik analizlerinin daha tutarlı biçimde yürütülmesini sağlamıştır. Bu nedenle elde edilen bulgular, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi ile sınırlı olarak değerlendirilmiştir.

İşlem

Çalışmanın etik açıdan uygunluğu, Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 16 Temmuz 2025 tarih ve 27/50 sayılı karar ile onaylanmıştır. Araştırma sürecinde etik ilkelere uygun hareket edilmiş, katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirme yapılmış ve çevrimiçi ortamda bilgilendirilmiş onam formu sunularak gönüllü katılım esas alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri toplanmamış, veriler anonim olarak elde edilmiş ve yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

Ölçek Geliştirme Süreci

Bu çalışma süresince, ölçek geliştirme sürecinde izlenmesi gereken temel adımlar dikkate alınarak aşağıdaki aşamalar sırasıyla uygulanmıştır:

1. Ölçek maddelerinin oluşturulması,
2. Uzman görüşlerinin alınması,
3. Ön uygulamanın gerçekleştirilmesi,
4. Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması (Karasar, 2024).

Madde oluşturma sürecinde ilgili literatür incelenmiş ve açık, anlaşılır ifadelerle 46 maddeden oluşan bir soru havuzu hazırlanmıştır. Ardından, soru havuzunun kapsam geçerliğini değerlendirmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Kapsam geçerliği, ölçme aracındaki maddelerin hedeflenen yapıyı ne ölçüde temsil ettiğini belirlemeye yönelik bir değerlendirme sürecidir (Tyler, 1971). Bu doğrultuda psikoloji, psikiyatri, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyoloji, eğitimde ölçme ve değerlendirme, halk sağlığı ve iletişim alanlarından toplam 12 akademisyenin uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan her bir maddeyi içerik uygunluğu açısından “gerekli”, “yararlı ancak gerekli değil” ve “gerekli değil” olmak üzere üç kategoride değerlendirmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda her bir madde için kapsam geçerlik oranı (KGO), Charles H. Lawshe (1975) tarafından önerilen $CVR = (ne - N/2) / (N/2)$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu formülde ne, ilgili maddeyi “gerekli” olarak değerlendiren uzman sayısını; N ise toplam uzman sayısını ifade etmektedir. On iki uzmanın yer aldığı değerlendirme sürecinde, Charles H. Lawshe'nin (1975) önerdiği kritik KGO değeri .56 olarak kabul edilmiş ve KGO değeri .56'nın altında kalan 12 madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu süreç sonucunda, kapsam geçerliği açısından yeterli bulunan maddelerle ölçek taslağına son şekli verilmiştir. Ayrıca içerik bakımından büyük ölçüde benzer olduğu belirlenen 8

madde, anlam bütünlüğü korunarak 4 madde hâline getirilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda taslak form 30 maddeden oluşmuştur. Yapının keşfedilmesi amacıyla, 30 maddelik taslak form 18–30 yaş aralığındaki toplam 230 katılımcıya uygulanmış ve Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA’da çıkarma yöntemi olarak Asal Eksenler Faktörleştirilmesi (Principal Axis Factoring) kullanılmış; maddelerin birden fazla faktörle ilişkili olabileceği varsayımından hareketle eğik döndürme yöntemlerinden Promax tercih edilmiştir. Faktör sayısının belirlenmesinde özdeğer (>1) ölçütü ve scree plot birlikte değerlendirilmiştir. İlk AFA sonuçlarında faktör yükü .40’ın altında kalan 7 madde ile birden fazla faktörde yüksek yük değerleri gösteren 3 madde analiz dışı bırakılmıştır. Yenilenen analiz sonucunda dört faktörlü yapı netleşmiş ve toplam 20 maddeden oluşan Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin son formu elde edilmiştir.

AFA sonucunda elde edilen dört faktörlü yapı, yapı geçerliğini doğrulamak amacıyla, 18–30 yaş aralığındaki bireylerden oluşan bağımsız bir örneklem üzerinde Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiştir. DFA için gerekli örneklem büyüklüğüne ilişkin literatürde kesin bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, 100–200 arası örneklemelerin yeterli olduğu belirtilmektedir (Anderson, 1988; Anderson ve Gerbing, 1984; Boomsma, 1985). Ayrıca Stevens (2001), her bir madde için 5–20 katılımcının yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada 20 maddelik yapının 228 kişilik bir örneklemde sınanması, madde başına yaklaşık 11–12 katılımcıya karşılık gelmekte olup önerilen ölçütleri karşılamaktadır. DFA sonuçları, elde edilen faktör yapısının veriye kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığını ve ölçeğin kuramsal yapısının doğrulandığını göstermiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Hazırlanan taslak ölçek, etik kurul onayı ve gerekli araştırma izinleri doğrultusunda çevrimiçi iletişim kanalları aracılığıyla uygulanmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak 18–30 yaş aralığındaki katılımcılardan veri toplanmıştır. İlk uygulama kapsamında 230 katılımcıdan geri dönüş sağlanmış; veri temizleme süreci sonrasında analizlere dâhil edilen veriler üzerinden Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA sonucunda ölçeğin dört faktörlü ve 20 maddelik bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bu yapı, ölçeğin yapı geçerliğini doğrulamak amacıyla bağımsız bir örneklem üzerinde yeniden test edilmiştir. Bu doğrultuda ölçek, 18–30 yaş aralığında ve farklı cinsiyetlerden oluşan toplam 228 katılımcıya uygulanmış ve veriler Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) kapsamında analiz edilmiştir. Analiz sürecinde elde edilen veriler SPSS 22.0 ve AMOS 24.0 paket programları kullanılarak değerlendirilmiştir. Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla gerçekleştirilen faktör analizlerinde Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi sonuçları dikkate alınmış; elde edilen bulgular verilerin faktör analizine uygun ve yorumlanabilir nitelikte olduğunu göstermiştir.

Likert tipi ölçek geliştirme ilkelerine uygun olarak hazırlanan ölçek maddeleri, “Kesinlikle katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” ve “Tamamen katılıyorum” şeklinde beşli derecelendirme içermekte olup, yanıt seçenekleri 1 ile 5 arasında puanlanmıştır. Bu doğrultuda 20 maddeden oluşan ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin tüm maddeleri aynı yönde puanlanmakta olup, ölçek ters puanlama gerektiren herhangi bir madde içermemektedir.

Bulgular

Geçerliğe Yönelik Bulgular

Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin geçerlik sürecinin ilk aşamasında, verilerin faktör analizine uygunluğu değerlendirilmiş ve bu amaçla Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) Örneklem Yeterlilik Testi ile Bartlett Küresellik Testi sonuçları incelenmiştir. KMO değerinin .80 ve üzeri olması “mükemmel”, .70–.80 arası “iyi”, .60–.70 arası “orta”, .50–.60 arası “zayıf” ve .50'nin altı “kabul edilemez” olarak değerlendirilmektedir (Durmuş ve ark., 2013). Yapılan analizde Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin KMO katsayısı .90 olarak bulunmuş ve örneklemin faktör analizi için oldukça yeterli olduğu görülmüştür. Bartlett Küresellik Testi sonucunda ise $\chi^2(190) = 3559.33$ ($p < .001$) değeri elde edilmiş, bu bulgu değişkenler arasındaki korelasyonların faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir. İlgili değerler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

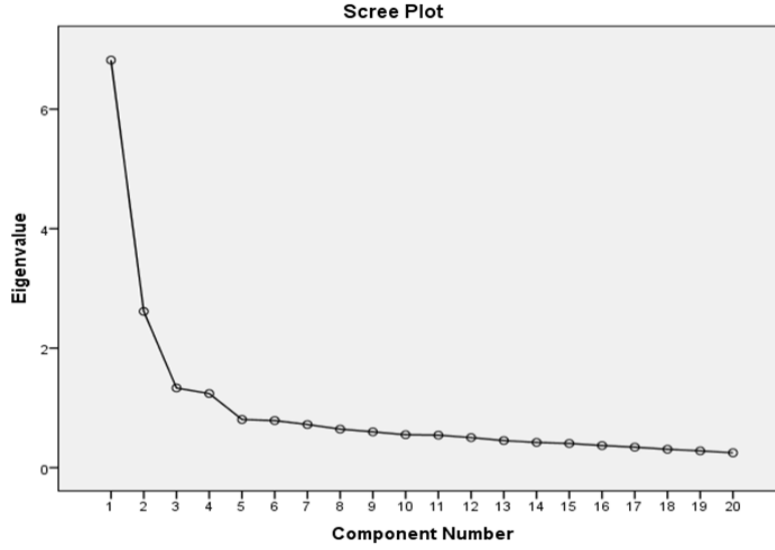
Kaiser–Meyer–Olkin ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser–Meyer–Olkin örneklem yeterliliği ölçüsü	Bartlett küresellik testi		
	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
.90	3559.33	190	< .001

Not. $N = 230$. *sd* = serbestlik derecesi.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sürecinde, ölçeğe dâhil edilecek maddelerin faktör yüklerinin .40 ve üzerinde olmasına ve birden fazla faktörde yüksek yük değerleri göstermemesine dikkat edilmiştir. Maddelerin ölçeğin bütünüyle tutarlılığını incelemek amacıyla düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları ayrıca değerlendirilmiştir. Faktör sayısının belirlenmesinde özdeğeri 1'in üzerinde olan faktörler dikkate alınmış; bununla birlikte karar sürecinde scree plot (yamaç birikinti grafiği) esas alınmıştır. Scree plot grafiğinde, yüksek özdeğerlere sahip faktörlerin dikey ekseninde belirgin şekilde ayrıştığı ve daha düşük özdeğerli faktörlerin yatay eksenine doğru hizalandığı kırılma noktası faktör sayısının belirlenmesinde yol gösterici olmuştur. Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'ne ilişkin scree plot grafiği (Şekil 1) incelendiğinde, özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktörün bulunduğu ve bu yapının grafiksel olarak da desteklendiği görülmüştür. İlgili kırılma noktasını gösteren scree plot grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.

Yamaç birikinti grafiğinden elde edilen bulgular doğrultusunda, maddelerin hangi boyutlarda kümelendiğini belirlemek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görüldüğünden, faktörlerin daha net ayırt edilebilmesi amacıyla döndürme işlemine başvurulmuştur. Faktörler arasında ilişki bulunma olasılığı dikkate alınarak, analiz sürecinde eğik döndürme yöntemlerinden Promax tercih edilmiştir. Eğik döndürme sonucunda maddelerin faktörlere dağılımı Pattern Matrix üzerinden değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, faktörler arası korelasyonun söz konusu olduğu ölçeklerde daha gerçekçi sonuçlar üretmekte ve madde yüklerinin daha sağlıklı biçimde yorumlanmasını sağlamaktadır (Grieder ve Steiner, 2022). Döndürme işlemi sonrasında elde edilen faktör yükleri, faktörlerin açıkladığı varyans oranları ve toplam açıklanan varyans değerleri Tablo 2'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Şekil 1*Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeğinin Yamaç Birikinti (Scree Plot) Grafiği*

Not. $N = 230$. Özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktör kırılma noktasından önce yer almaktadır.

Tablo 2*Faktörlere Ait Özdeğerler ve Açıklanan Varyans Yüzdeleri*

Bileşen	Başlangıç özdeğerleri			Yüklenen faktörlerin kareleri toplamı		
	Toplam	Varyans (%)	Birikimli (%)	Toplam	Varyans (%)	Birikimli (%)
1	6.820	34.102	34.102	6.820	34.102	34.102
2	2.614	13.071	47.173	2.614	13.071	47.173
3	1.333	6.666	53.839	1.333	6.666	53.839
4	1.240	6.199	60.038	1.240	6.199	60.038

Not. $N = 230$. Özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktör toplam varyansın %60.04'ünü açıklamaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, ölçek maddelerinin özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktör altında toplandığı ve bu dört faktörün toplam varyansın %60.04'ünü açıkladığı görülmektedir. Sosyal bilimlerde açıklanan varyans oranının %40–60 aralığında olmasının kabul edilebilir olduğu dikkate alındığında, elde edilen bu oran ölçeğin faktör yapısının yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir (Yaşlıoğlu, 2017).

Faktör analizi sonucunda elde edilen döndürülmüş faktör yükleri (Pattern Matrix) Tablo 3'te sunulmuş olup, maddelerin ilgili faktörlerde anlamlı ve tutarlı biçimde kümелendiği görülmektedir. Bu bulgular, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin dört boyutlu yapısının geçerli ve tutarlı bir faktör dağılımı sergilediğini göstermektedir (Büyüköztürk, 2020).

Yapılan faktör analizi sonucunda Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin dört boyuttan oluşan bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Birinci faktör olan Psikolojik Bağımlılık Eğilimi, strese, olumsuz duygulara veya boşluk hissine karşı dışsal uyaran arama, rahatlama amacıyla bir nesneye ya da davranışa yönelme ve bu davranışı yineleme isteğini ifade eden 5 maddeden oluşmuştur. Bu faktörde yer alan maddelerin faktör yüklerinin .623 ile .865 arasında değiştiği görülmüştür.

İkinci faktör olan Davranışsal Bağımlılık Eğilimi, bireyin hoşlanarak yaptığı davranışları kontrol etmekte zorlanması, bu davranışları sık sık tekrarlama isteği ve zaman yönetiminde güçlük yaşaması gibi davranışsal örüntüleri kapsayan 5 maddeden oluşmuştur. Bu boyuttaki madde yükleri .652 ile .854 arasında değişmektedir.

Tablo 3

Promax Döndürmesi Sonrası Faktör Yükleri (Pattern Matrix)

Madde no	Madde	1	2	3	4
1	Stresli hissettiğimde rahatlamak için bir şeye (madde, teknoloji, yiyecek vb.) yönelme ihtiyacı hissederim.	.865			
4	Kendimi kötü hissettiğimde, beni hızlıca mutlu edecek bir dış uyaran ararım.	.825			
7	Günlük hayatımda karşılaştığım sorunlarla başa çıkmakta zorlandığımda kaçış yolları ararım.	.806			
8	Zevk aldığım bir şeyi yaptıktan sonra, bunu yeniden yapmak için yoğun bir istek duyarım.	.726			
11	Kendimi boşlukta hissettiğimde, bu hissi bastırmak için dışsal bir şeye yönelirim	.623			
2	Hoşlandığım bir etkinliği yapmaya başladığımda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem.		.854		
3	Bazı alışkanlıklarımı bırakmam gerektiğini düşünsem de bunu yapamam.		.815		
9	Bir şeyi yapmayı düşündüğümde, onu hemen gerçekleştirme isteğimi engelleyemem.		.718		
14	Keyif aldığım bir davranış sürekli tekrarlamak isterim, hatta bu bazen günlük işlerimi aksatır.		.670		
15	Zihnim, hoşuma giden davranışlara sık sık yönelir ve başka şeylere odaklanmam zorlaşır.		.652		
5	Belli bir alışkanlığı bırakmaya çalıştığımda huzursuzluk veya gerginlik hissederim.			.880	
6	Uzun süre aynı uyarana almadığımda vücudumda yoksunluk belirtileri gibi rahatsızlıklar yaşarım.			.868	
10	Bir madde veya davranış bana fiziksel olarak iyi geldiğinde, onu tekrar ararım.			.836	
13	Kullandığım veya yaptığım şeyler zamanla aynı etkiyi yaratmaz; daha fazlasına ihtiyaç duyarım.			.668	
18	Fiziksel rahatlama sağladığını düşündüğüm alışkanlıklardan kolayca vazgeçemem.			.494	
12	Başkalarının beni onaylaması ya da beğenmesi, kendimi değerli hissetmem için gereklidir.				.858
16	İnsanların hakkımda ne düşündüğünü fazlasıyla önemserim.				.753
17	Sosyal medya etkileşimleri (beğeni ve yorumlar) kendimi iyi hissettirir.				.671
19	Başkalarının takdirini kazanmak için istemediğim şeyleri bile yapabilirim.				.594
20	Bir karar verirken, çevremdeki insanların nasıl tepki vereceğini sık sık düşünürüm.				.456

Not. N = 230. 1 = psikolojik bağımlılık eğilimi; 2 = davranışsal bağımlılık eğilimi; 3 = fizyolojik bağımlılık eğilimi; 4 = onay arayışı eğilimi. Temel eksen faktörleştirilmesi ve Promax döndürmesi uygulanmıştır; .40'ın altındaki yükler gösterilmemiştir.

Üçüncü faktör Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi olarak adlandırılmıştır. Bu boyut, yoksunluk belirtileri, fizyolojik rahatsızlık hissi, tolerans gelişimi ve fiziksel rahatlama beklentisi gibi bağımlılığın biyolojik yönleriyle ilişkili 5 maddeden oluşmakta olup, madde yükleri .494 ile .880 aralığında yer almaktadır. Sosyal

bilimlerde .40 ve üzeri faktör yüklerinin kabul edilebilir olduğu dikkate alındığında, bu değerlerin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Dördüncü faktör olan Onay Arayışı Eğilimi, bireyin sosyal beğeniye duyduğu ihtiyaç, başkalarının değerlendirmelerine aşırı önem verme, onay alma isteği ve çevresel tepkilere göre davranma eğilimini yansıtan 5 maddeden oluşmuş; bu faktördeki madde yüklerinin .456 ile .858 arasında değiştiği belirlenmiştir.

Analiz genelinde faktör yüklerinin .456 ile .880 arasında dağılması, maddelerin ilgili faktörlerle anlamlı ilişkiler kurduğunu ve ölçeğin öngörülen faktör yapısını desteklediğini göstermektedir.

Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Elde edilen korelasyon katsayıları, alt boyutların birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ve bağımlılık eğiliminin kuramsal olarak bütüncül bir yapı içinde ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. İlgili korelasyon değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4
Ölçeğin Alt Boyutları Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

Alt boyut	1	2	3	4
1. Psikolojik bağımlılık eğilimi	—			
2. Davranışsal bağımlılık eğilimi	.558**	—		
3. Fizyolojik bağımlılık eğilimi	.293**	.190**	—	
4. Onay arayışı eğilimi	.551**	.525**	.473**	—

Not. ** $p < .01$.

Tablo 4 incelendiğinde, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin dört alt boyutu arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Psikolojik Bağımlılık Eğilimi ile Davranışsal Bağımlılık Eğilimi arasındaki korelasyon katsayısı $r = .558$ olup, bu ilişkinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu değer, iki boyut arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Psikolojik Bağımlılık Eğilimi ile Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi arasındaki korelasyon katsayısı $r = .293$ olarak saptanmış ve bu ilişkinin düşük düzeyde ancak anlamlı olduğu görülmüştür.

Psikolojik Bağımlılık Eğilimi ile Onay Arayışı Eğilimi arasındaki ilişki ise $r = .551$ ($p < .001$) olup, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

Davranışsal Bağımlılık Eğilimi ile Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi arasındaki ilişkinin $r = .190$ olduğu görülmüş ve bu ilişki düşük düzeyde olmasına rağmen anlamlı bulunmuştur. Davranışsal Eğilim ile Onay Arayışı Eğilimi arasındaki korelasyon ise $r = .525$ olup, bu iki boyutun orta seviyede ve pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir.

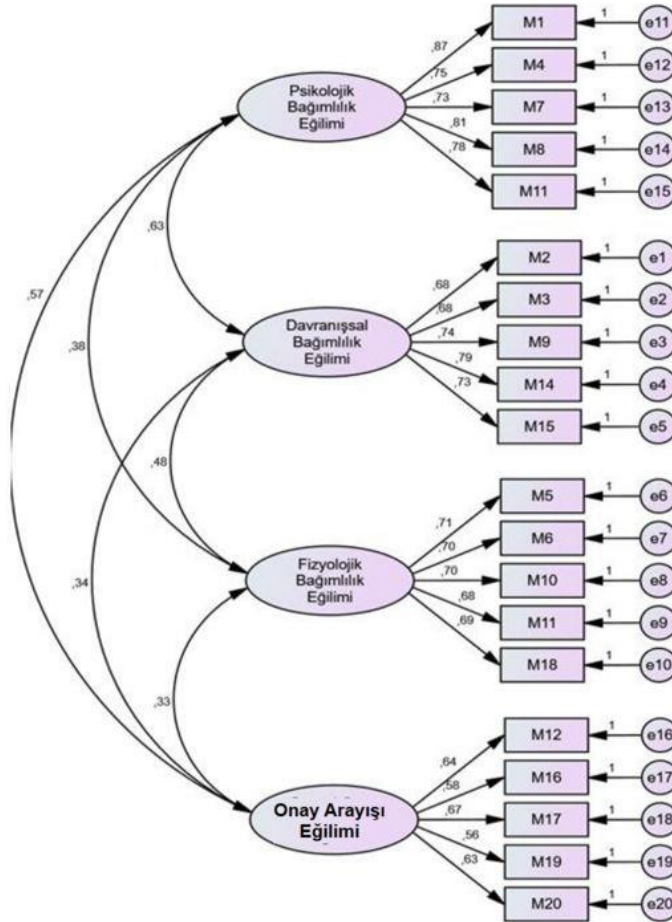
Son olarak, Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi ile Onay Arayışı Eğilimi arasındaki korelasyon katsayısı $r = .473$ olarak saptanmıştır. Bu değer, iki boyut arasında düşük-orta arası düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, ölçeğin alt boyutlarının birbiriyle ilişkili ancak birbirinden ayırt edilebilir yapılar olduğunu ve bağımlılık eğiliminin kuramsal olarak bütüncül bir yapı içinde ele alınabileceğini göstermektedir.

Çalışmanın son aşamasında, açımlayıcı faktör analizinde elde edilen dört boyutlu yapının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. AMOS 24 programı kullanılarak yürütülen DFA sonucunda tüm maddelerin ilgili faktörlerde .40'ın üzerinde yük değerlerine

sahip olduğu belirlenmiştir. Faktörler arası korelasyon katsayılarının .49 ile .87 arasında değişmesi, bağımlılık eğiliminin birbiriyle ilişkili alt boyutlardan oluşan çok boyutlu bir yapı sergilediğini göstermekte ve dört faktörlü modelin kabul edilebilir düzeyde doğrulandığına işaret etmektedir.

Şekil 2

Dört Faktörlü Modele İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Not. $N = 228$. Katsayılar standartlaştırılmış faktör yükleridir.

Şekil 2’de yer alan standardize edilmiş katsayılar incelendiğinde; Psikolojik Bağımlılık Eğilimi faktörüne ait maddelerin faktör yüklerinin sırasıyla .87, .75, .73, .81 ve .78 olduğu görülmektedir. Davranışsal Bağımlılık Eğilimi faktöründeki maddelerin yük değerleri .68, .68, .74, .79 ve .73 aralığında; Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi faktöründeki maddelerin yükleri ise .71, .70, .70, .68 ve .69 aralığında yer almaktadır. Onay Arayışı Eğilimi faktörüne ilişkin maddeler ise .64, .58, .67, .56 ve .63 arasında değişen standartlaştırılmış katsayılar göstermiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, dört faktör ve 20 maddeden oluşan Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin tüm maddelerinin modele anlamlı katkı sağladığı ve modelle kabul edilebilir düzeyde uyum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak, doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen model uyum indekslerine ilişkin sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5*Dört Faktörlü Yapıya İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri*

Uyum indeksi	Mükemmel düzey	Kabul edilebilir düzey	Araştırmada elde edilen değer	Sonuç
χ^2/sd	$0.00 \leq \chi^2/sd < 2.00$	$2.00 \leq \chi^2/sd \leq 5.00$	1.946	Mükemmel düzey
RMSEA	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.065	Kabul edilebilir düzey
SRMR	$0.00 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.047	Mükemmel düzey
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.903	Kabul edilebilir düzey
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0.957	Mükemmel düzey
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.904	Kabul edilebilir düzey
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	0.955	Mükemmel düzey
TLI/NNFI	$0.95 \leq TLI \leq 1.00$	$0.90 \leq TLI \leq 0.95$	0.932	Kabul edilebilir düzey
PGFI	$0.95 \leq PGFI \leq 1.00$	$0.50 \leq PGFI \leq 0.95$	0.581	Kabul edilebilir düzey
PNFI	$0.95 \leq PNFI \leq 1.00$	$0.50 \leq PNFI \leq 0.95$	0.692	Kabul edilebilir düzey

Tablo 5’te yer alan uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde, normlaştırılmış ki-kare ($\chi^2/sd = 1.946$), standartlaştırılmış artık ortalamalarının karekökü (SRMR = .047), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI = .957) ve artımlı uyum indeksi (IFI = .955) değerlerinin iyi düzeyde uyum gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA = .065), normlaştırılmış uyum indeksi (NFI = .903), uyum iyiliği indeksi (GFI = .904), Tucker–Lewis indeksi (TLI = .932), sıkı uyum iyiliği indeksi (PGFI = .581) ve sıkı normlaştırılmış uyum indeksi (PNFI = .692) değerlerinin de kabul edilebilir uyum sınırları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, oluşturulan ölçüm modelinin verilerle kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiğini ve Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin dört faktörlü yapısının doğrulandığını ortaya koymaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2007).

Ayrt Edicilik Geçerliliği

Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin ayırt edicilik gücünü belirlemek amacıyla, AFA için kullanılan 230 kişilik örneklem ölçekten alınan toplam puanlara göre sıralanmış ve en düşük %27’lik dilimde yer alan 62 kişi alt grup, en yüksek %27’lik dilimde yer alan 62 kişi ise üst grup olarak belirlenmiştir. Alt ve üst grupların ölçekten aldıkları puanlar arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır.

Tablo 6*Alt ve Üst %27’lik Grupların Ölçek Toplam Puanlarının Karşılaştırılması*

Grup	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alt grup	62	38.87	2.39	122	142.86	< .001
Üst grup	62	91.56	1.65			

Not. *n* = her grupta 62 (açımlayıcı faktör analizi örnekleminin alt ve üst %27’lik dilimleri). *M* = ortalama; *SS* = standart sapma; *sd* = serbestlik derecesi.

Tablo 6’da Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin ayırt edicilik gücünü belirlemek amacıyla oluşturulan alt ve üst gruplara ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, alt grubun puan ortalamasının 38.87, üst grubun puan ortalamasının ise 91.56 olduğu görülmektedir. Alt ve üst gruplar arasında ortaya çıkan bu belirgin puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < .001$). Elde edilen bu sonuçlar, ölçeğin düşük ve yüksek bağımlılık eğilimine sahip bireyleri birbirinden ayırt edebildiğini ve maddelerin ayırt edicilik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda,

Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin bireylerin bağımlılık eğilimi düzeylerine göre anlamlı farklılıklar ortaya koyabilen, ayırt edici bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güvenirlğe Yönelik Bulgular

Ölçeğin faktör yapısı belirlendikten sonra, ölçeği oluşturan her bir alt boyutun ve toplam ölçeğin iç tutarlılık güvenirlüğünün ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir (Durmuş ve ark., 2013). Ölçek geliştirme çalışmalarında iç tutarlılığı değerlendirmek amacıyla yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri olan Cronbach alfa katsayısı, bu araştırmada da güvenirlilik düzeyini belirlemek amacıyla tercih edilmiştir (Çüm ve Koç, 2013). Bu doğrultuda, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin hem toplam puanına hem de her bir alt boyutuna ait Cronbach alfa katsayıları hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7

Ölçek ve Alt Boyutlarına İlişkin İç Tutarlılık Katsayıları

Alt boyut	Madde sayısı	Cronbach alfa
Psikolojik Bağımlılık Eğilimi	5	.85
Davranışsal Bağımlılık Eğilimi	5	.81
Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi	5	.85
Onay Arayışı Eğilimi	5	.75
Ölçek toplamı	20	.89

Not. $N = 228$.

Tablo 7'de, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'ni oluşturan her bir alt boyuta ilişkin iç tutarlılık katsayıları ayrı ayrı sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda Cronbach alfa değerleri; birinci faktör için $\alpha = .85$, ikinci faktör için $\alpha = .81$, üçüncü faktör için $\alpha = .85$ ve dördüncü faktör için $\alpha = .75$ olarak hesaplanmış; ölçeğin toplamına ait iç tutarlılık katsayısının ise $\alpha = .89$ olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular, her bir alt boyutun kendi içerisinde tutarlı bir ölçüm yapısına sahip olduğunu ve ölçeğin genel iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Alanyazında, Cronbach alfa katsayısının .70 ve üzerinde olmasının bir ölçme aracının güvenirlüğünün yeterli düzeyde kabul edilmesi için temel bir ölçüt olduğu belirtilmektedir (Gülbüz ve Şahin, 2016). Bu doğrultuda, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin hem alt boyutları hem de toplam puanı açısından güvenilir bir ölçme aracı olduğu değerlendirilmektedir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında, güvenirlğe ilişkin kanıtların ortaya konulmasında korelasyon analizlerinden sıklıkla yararlanılmaktadır. Bu araştırmada, iç tutarlılığın belirlenmesinde kullanılan Cronbach alfa katsayısına ek olarak, her bir maddenin ölçeğin toplam puanıyla olan ilişkisini incelemek amacıyla düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu, bir maddenin ölçülen yapıyı ne ölçüde temsil ettiğini ve ölçeğin genel yapısıyla olan uyumunu ortaya koyan önemli bir göstergedir. Bu değer pozitif ve yüksek olması, ilgili maddenin ölçeğin bütününe anlamlı katkı sağladığını ve benzer özellikleri ölçtüğünü göstermektedir.

Alanyazında, düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayısının .30 ve üzerinde olmasının (Büyüköztürk, 2020), maddelerin ayırt edicilik ve güvenirlilik açısından yeterli kabul edilmesi için temel bir ölçüt olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği maddelerine ait düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8*Maddelere Ait Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları*

1. faktör		2. faktör		3. faktör		4. faktör	
Madde	<i>r</i>	Madde	<i>r</i>	Madde	<i>r</i>	Madde	<i>r</i>
Madde 1	.552	Madde 2	.521	Madde 5	.541	Madde 12	.628
Madde 4	.564	Madde 3	.570	Madde 6	.516	Madde 16	.582
Madde 7	.523	Madde 9	.660	Madde 10	.502	Madde 17	.546
Madde 8	.622	Madde 14	.567	Madde 13	.588	Madde 19	.628
Madde 11	.557	Madde 15	.524	Madde 18	.606	Madde 20	.582

Not. N = 230. *r* = düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu.

Tablo 8’de Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’ni oluşturan maddelere ait düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerleri sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, ölçeğin dört faktöründe yer alan tüm maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayılarının .50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. Birinci faktöre ait maddelerin korelasyon değerlerinin .523 ile .622, ikinci faktörde yer alan maddelerin .521 ile .660, üçüncü faktördeki maddelerin .502 ile .606 ve dördüncü faktöre ait maddelerin ise .546 ile .628 arasında değiştiği belirlenmiştir.

Alanyazında, düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayısının .30 ve üzerinde olmasının, maddelerin ayırt edicilik ve güvenilirlik açısından yeterli kabul edilmesi için temel bir ölçüt olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2020). Bu doğrultuda elde edilen bulgular, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nde yer alan tüm maddelerin ölçeğin genel yapısıyla tutarlı olduğunu, ölçülen yapıya anlamlı katkı sağladığını ve ölçeğin iç tutarlılığını desteklediğini göstermektedir.

Tartışma

Bu çalışmada, bağımlılık eğilimini çok boyutlu olarak değerlendirmek amacıyla geliştirilen Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği’nin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin psikometrik bulgular değerlendirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin psikolojik bağımlılık eğilimi, davranışsal bağımlılık eğilimi, fizyolojik bağımlılık eğilimi ve onay arayışı eğilimi olmak üzere dört boyutlu bir yapıya sahip olduğu belirlenmiş; bu yapı doğrulayıcı faktör analizi ile desteklenmiştir. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .89$, açıklanan toplam varyans oranı ise %60.04 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgular, ölçeğin yapı geçerliği ve iç tutarlılık açısından sosyal bilimlerde kabul edilen psikometrik ölçütleri karşıladığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2020; Yaşlıoğlu, 2017).

Ölçeğin psikolojik bağımlılık eğilimi ve davranışsal bağımlılık eğilimi boyutları, bireyin olumsuz içsel yaşantılarla baş etmek amacıyla dışsal bir nesneye ya da davranışa yönelmesi ve bu davranışı kontrol etmekte güçlük yaşayarak tekrarlaması örüntülerini yansıtmaktadır. Bu bulgu, bağımlılığın temelinde ödül ve pekiştirme mekanizmalarının yer aldığını öne süren kuramsal yaklaşımlarla örtüşmektedir (Koob ve Le Moal, 2008; Koob ve Volkow, 2016). Özellikle bireyin stres, boşluk hissi ya da olumsuz duygusal deneyimler karşısında dışsal bir nesneye veya davranışa yönelmesi, davranışsal bağımlılıkların madde bağımlılığına benzer biçimde duygusal düzenleme ve öz-düzenleme işlevi görebildiğini ortaya koyan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Bektaş, 2018; Griffiths, 1996).

Fizyolojik Bağımlılık Eğilimi boyutunda yer alan yoksunluk belirtileri, tolerans gelişimi ve fiziksel rahatlama beklentisine ilişkin maddeler, bağımlılığın nörobiyolojik modellerinde tanımlanan nöroadaptasyon

süreçlerine işaret etmektedir (Lerner ve Klein, 2019). Bu boyutun psikolojik ve davranışsal bağımlılık eğilimi boyutlarıyla düşük ve orta düzeyde ilişkili bulunması, fizyolojik süreçlerin bağımlılığın diğer bileşenlerinden görece ayrışabilen ancak onlarla ilişkili bir yapı sergileyebileceğini düşündürmektedir. Bu bulgu, bağımlılığın biyolojik, psikolojik ve davranışsal bileşenlerden oluşan çok faktörlü yapısına vurgu yapan literatürle uyumludur (Tonkuş ve ark., 2022).

Dördüncü boyut olan Onay Arayışı Eğilimi, ölçeği literatürdeki klasik bağımlılık ölçeklerinden ayırt eden özgün bir boyut olarak değerlendirilebilir. Bu boyutun varlığı, bağımlılık davranışlarının sürdürülmesinde sosyal pekiştirme ve dışsal onayın pekiştirici ve sürdürücü bir rol oynadığını öne süren yaklaşımlarla (Bandura, 1986; Meyer, 2012; Ryan ve Deci, 2000) ve onay bağımlılığını ayrı bir psikolojik yapı olarak ele alan çalışmalarla (Bebek, 2012) tutarlılık göstermektedir. Onay Arayışı Eğilimi boyutunun diğer üç boyutla orta düzeyde ilişkili ancak ayırt edilebilir olması, bu eğilimin bağımlılığın temel yapısal bileşenlerinden biri olmaktan ziyade bağımlılık davranışlarını pekiştiren tamamlayıcı bir mekanizma olarak işlev görebileceğine işaret etmektedir.

Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği, belirli bir bağımlılık türüne (madde, teknoloji, yeme, alışveriş vb.) özgü davranışları doğrudan ölçmekten ziyade, farklı bağımlılık türleriyle ilişkili olabilecek genel bağımlılık eğilimlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle ölçek, bağımlılığın belirli alanlarına özgü tarama ve değerlendirme amacı taşıyan diğer ölçeklerden (Bebek, 2012; Çakır Balta ve Horzum, 2008) ayrılmaktadır. Böylece bireyin bağımlılık davranışlarına yönelik genel eğilim örüntülerini ortaya koyabilen daha kapsayıcı bir ölçme yaklaşımı sunmaktadır.

Literatürde bağımlılık eğilimini değerlendiren ölçeklerin önemli bir kısmı belirli bir bağımlılık türüne özgü davranışları hedef almaktadır. Türkçe alanyazındaki çok boyutlu bağımlılık ölçeklerinden biri olan Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ; Ögel ve ark., 2012), beş alt boyut ve 37 maddeyle bağımlılığı çok yönlü değerlendirmekle birlikte, alkol ve madde kullanımı bulunan klinik örneklemelere yönelik olarak ve daha çok tedavi planlaması amacıyla geliştirilmiştir. Buna karşılık Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği, belirli bir bağımlılık türüne özgü olmaması ve klinik tanı amacı taşımaması yönüyle bu araçtan ayrışmakta; genel popülasyonda tarama amacıyla kullanılabilecek, tür-bağımsız bir yatkınlık yapısını ölçmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşımın ampirik bir karşılığı, Akyüz ve Yılmaz'ın (2025) Türkiye'de yetişkin örneklem üzerinde yürüttüğü ve kumar, oyun, alışveriş ve egzersiz davranışlarını birlikte ele aldığı çalışmada da görülmektedir. Araştırmacılar kümeleme analizi yoluyla bireyleri “egzersiz dışı davranışlara eğilimi olanlar”, “egzersiz bağımlılığına eğilimli olanlar” ve “bağımlılığa eğilimi olmayanlar” şeklinde gruplar altında sınıflandırmış, böylece bağımlılık eğiliminin tür-bağımsız bir risk yapısı olarak ele alınabileceğine ilişkin ampirik bir zemin ortaya koymuştur.

Uluslararası alanyazında ise bu yaklaşım, transdiagnostic (transtanısal) bağımlılık ölçekleriyle daha belirgin hale gelmektedir. Christo ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen Shorter PROMIS Questionnaire (SPQ), nikotin, kumar, cinsellik, alışveriş ve yeme gibi farklı bağımlılık davranışlarını ortak bir çerçevede değerlendirmekte ve bağımlılık davranışlarının birlikte görülme düzeyine odaklanmaktadır. Carr ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilen Recognizing Addictive Disorders (RAD) Ölçeği ise madde kullanımı ve davranışsal bağımlılıkları birlikte ele almakta; ölçek geliştirme sürecinde açıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin ayrı örneklemelerde yürütülmesi bakımından güçlü bir psikometrik yaklaşım sergilemektedir. Benzer şekilde Mastropietro ve arkadaşları (2022) tarafından geliştirilen Behavioral Addictions Questionnaire (BAQ), davranışsal bağımlılıkları kategorik bir ayırım yerine süreklilik içinde ele almakta ve bu yönüyle tür-bağımsız değerlendirme yaklaşımıyla uyum göstermektedir. Bu bulgular, bağımlılık eğiliminin tür-bağımsız bir risk yapısı olarak ele alınmasının hem uluslararası hem de ulusal

alanyazında giderek güçlenen bir yaklaşım olduğunu göstermekte; Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin bu bağlamda Türk kültürel bağlamına özgü önemli bir katkı potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, örneklem 18–30 yaş aralığında olduğu için bu yaş gruplarını karşılayan ergenlik ve genç yetişkinlik dönemiyle sınırlı olup, elde edilen geçerlik ve güvenilirlik bulguları yalnızca bu yaş grubuna yönelik yorumlanabilir. İkinci olarak, veriler çevrimiçi anket yöntemiyle ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Bu durum, örneklem çevrimiçi erişimi ve teknoloji kullanım düzeyi açısından belirli bir seçilime maruz kalmış olabileceğini ve öz-bildirim temelli ölçümlerde görülebilecek yanlılık riskini artırabilir. Üçüncü olarak, araştırma kesitsel bir tasarımla yürütülmüştür. Bu nedenle bağımlılık eğiliminin zaman içindeki değişim düzeyi ve test-tekrar test güvenilirliği değerlendirilememiştir. Son olarak, ölçüt geçerliği kapsamında benzer ölçeklerle karşılaştırmalı analizlerin yapılmamış olması, ölçeğin yakınsak geçerliği açısından sunulan kanıtları sınırlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Açıklayıcı faktör analizi 18–30 yaş aralığındaki 230 katılımcıdan elde edilen verilerle, doğrulayıcı faktör analizi ise bağımsız bir örnekleme yer alan 228 katılımcıdan elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda ölçeğin psikolojik, davranışsal, fizyolojik ve onay arayışı olmak üzere dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve bu yapının geçerli ve güvenilir ölçüm özellikleri gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin KMO değeri .90 ve Bartlett test değeri $\chi^2(190) = 3559.33$ olarak hesaplanmış olup, ki-kare değerinin ($p < .001$) anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda bağımlılıkla ilgili, “psikolojik bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .85$), “davranışsal bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .81$), “fizyolojik bağımlılık eğilimi” ($\alpha = .85$) ve “onay arayışı eğilimi” ($\alpha = .75$) olarak formüle edilen dört faktör belirlenmiştir. Ölçeğin toplam varyansın %60.04'ünü açıkladığı ve maddelerin faktör yüklerinin .46–.88 arasında değiştiği görülmüştür. Toplam 20 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Beşli Likert tipi olarak düzenlenen ölçekten alınabilecek puanlar 20 ile 100 arasında değişmekte olup, puanların artması bağımlılık eğiliminin yükseldiğine işaret etmektedir. Ölçeğin tüm maddeleri aynı yönde puanlanmakta olup, ölçek ters puanlama gerektiren herhangi bir madde içermemektedir. Bu yönüyle Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği, bağımlılık riskinin dereceli biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Elde edilen bulgular, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi içinde bulunan bireylerin bağımlılık eğilimini çok boyutlu bir yapı içerisinde değerlendirebilen, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, bireylerin bağımlılık eğiliminin arttığına işaret etmekte olup, ölçek herhangi bir kesme puanı veya kategorik risk sınıflaması (düşük-orta-yüksek) önermemektedir. Bu nedenle ölçek puanları, bireyler arası karşılaştırmalara olanak sağlayan sürekli bir risk göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Ölçek, klinik tanı koyma amacı taşımamakta; bağımlılık eğilimine ilişkin genel risk düzeyini belirlemeye yönelik tarama ve araştırma amaçlı kullanım için geliştirilmiştir.

Sonuç olarak, Yakut-Bağımlılık Eğilimi Ölçeği'nin ergenlik ve genç yetişkinlik dönemine ait farklı yaş gruplarında bağımlılık eğilimlerinin belirlenmesine katkı sağlayabilecek işlevsel bir araç olduğu söylenebilir. Ölçekle ilgili ileriki süreçte yapılacak çalışmalarda ölçeğin tüm gelişim dönemlerinde ve bu gelişim dönemi içerisinde bulunan bireylerin farklı yaş gruplarında psikometrik özelliklerinin incelenmesi, farklı kültürel örneklerde geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması, BAPİ, SPQ, RAD ve BAQ gibi ölçeklerle ölçüt ve yakınsak geçerliğinin test edilmesi ve test-tekrar test güvenilirliğinin değerlendirilmesi

önerilmektedir. Yine ölçeğin bağımlılığa yönelik önleyici ve koruyucu müdahale programlarında kullanım potansiyelinin araştırılması da alana önemli katkılar sağlayabilecek öneriler arasındadır.

Beyanlar

Etik Beyan. Bu araştırma, Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Kurulu'nun 16.07.2025 tarihli ve 27/50 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirme yapılmış ve çevrimiçi ortamda bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Çıkar Çatışması. Yazar, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek. Yazar, araştırma için herhangi bir finansal destek alınmadığını beyan etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi. Dış bağımsız, çift kör.

Kaynaklar

- Akyüz, Z. ve Yılmaz, A. E. (2025). Davranışsal bağımlılıklar ve bağımlılık örüntüsü risk modellerinin sosyodemografik özellikler çerçevesinde belirlenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 40(95), 1–26. <https://doi.org/10.31828/turkpsikoloji.1502407>.
- Alavi, S. S., Ferdosi, M., Jannatifard, F., Eslami, M., Alaghemandan, H. ve Setare, M. (2012). Behavioral addiction versus substance addiction: Correspondence of psychiatric and psychological views. *International Journal of Preventive Medicine*, 3(4), 290–294.
- Albay, E. ve Ateş, İ. (2001). Bağımlılığın genetiği. *Bağımlılık Dergisi*, 2(2), 68-70.
- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155–173. <https://doi.org/10.1007/bf02294170>
- Anderson, L. W. (1988). Attitudes and their measurement. In J. P. Keeses (Ed.), *Educational research, methodology and measurement: An international handbook* (pp. 227–256). Pergamon Press.
- Andreassen, C. S. ve Pallesen, S. (2014). Social network site addiction: An overview. *Current Pharmaceutical Design*, 20(25), 4053–4061. <https://doi.org/10.2174/13816128113199990616>
- Balcıoğlu, İ. ve Abanoz, Y. (2009). Madde bağımlılığı, intihar, sanık psikolojisi. *Dirim Tıp Gazetesi*, 1, 15–20.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bebek, H. (2012). Onay bağımlılığı ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *NP Akademi*, 1(2), 30–35.
- Bektaş, M. (2018). Davranışsal bağımlılık: Tanımı, türleri ve sınıflandırılması. *H. Ateş ve A. Koçak (Ed.), Bir kamu politikası olarak bağımlılıkla mücadele içinde (ss. 147–159)*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Boomsma, A. (1985). Nonconvergence, improper solutions, and starting values in LISREL maximum likelihood estimation. *Psychometrika*, 50(2), 229–242. <https://doi.org/10.1007/bf02294248>
- Bornstein, R. F. (1992). The dependent personality: Developmental, social, and clinical perspectives. *Psychological Bulletin*, 112(1), 3–23. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.3>
- Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(3), 235–247.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (27. baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Carlson, N. R. (2022). *Fizyolojik psikoloji* (M. Şahin, Çev. Ed.). Nobel.

- Carr, M. M., Saules, K. K., Ellis, J. D., Staples, A., Ledgerwood, D. M. ve Loverich, T. M. (2020). Development and validation of the Recognizing Addictive Disorders scale: A transdiagnostic measure of substance-related and other addictive disorders. *Substance Use & Misuse*, 55(13), 2194–2204. <https://doi.org/10.1080/10826084.2020.1797806>.
- Castelló, J. (2000). *Análisis del concepto dependencia emocional*. Paper presented at the *I Virtual Congress of Psychiatry* (6-CI-A Conference).
- Christo, G., Jones, S. L., Haylett, S., Stephenson, G. M., Lefever, R. M. ve Lefever, R. (2003). The Shorter PROMIS Questionnaire: Further validation of a tool for simultaneous assessment of multiple addictive behaviours. *Addictive Behaviors*, 28(2), 225–248. [https://doi.org/10.1016/S0306-4603\(01\)00231-3](https://doi.org/10.1016/S0306-4603(01)00231-3).
- Cüceler, S., Yılmaz, M. ve Türkleş, S. (2022). Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliğin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 105–110.
- Çakır Balta, Ö. ve Horzum, M. B. (2008). İnternet bağımlılığı testi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 7(13), 87–102.
- Çelik İskifoğlu, T. ve İskifoğlu, G. (2020). A review on the phenomenon of interpersonal dependency. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 2(3), 187–191.
- Çüm, S. ve Koç, N. (2013). Türkiye’de psikoloji ve eğitim bilimleri dergilerinde yayımlanan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarının incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 12(24), 115–135.
- Demiralay, Ş., Keser, İ. ve Güven, F. (2021). Özel bir hastanenin psikiyatri servisinde bağımlılık tedavisi alan hastaların sosyodemografik ve klinik özelliklerinin retrospektif analizi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24, 383–393.
- Denizci Nazlıgül, M. ve Yılmaz, A. E. (2019). Oyun bağımlılığı ve egzersiz bağımlılığına davranışsal bağımlılık çerçevesinden bakış. *Bağımlılık Dergisi*, 20(2), 97–108.
- DiClemente, C. C. (2016). *Bağımlılık ve değişim*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durmuş, B., Yurtkoru, S. ve Çinko, M. (2013). *Sosyal bilimlerde SPSS’le veri analizi* (5. baskı). Beta Basım Yayın.
- Düzel, B. ve Sevinçli Bayram, C. (2024). Bağımlılıkla mücadele öyküsü olan bireylerde psikososyal destek üzerine nitel bir araştırma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 12(23), 19–40.
- Ersoy, M. (2001). Psikiyatri ve bağımlılık tedavisi servislerinde sigara yasağı. *Düşünen Adam*, 14(1), 4–9.
- Gökalep, N. (2017). Bağımlılığa felsefi bir bakış. *Bağımlılık Dergisi*, 18(2), 59–64.
- Grieder, S. ve Steiner, M. D. (2022). Algorithmic jingle jungle: A comparison of implementations of principal axis factoring and Promax rotation in R and SPSS. *Behavior Research Methods*, 54, 54–74. <https://doi.org/10.3758/s13428-021-01581-x>
- Griffiths, M. (1996). Behavioural addiction: An issue for everybody? *The Journal of Workplace Learning*, 8(3), 19–25. <https://doi.org/10.1108/13665629610116872>
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (3. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Gürsu, O. (2018). *Bağımlılık ve din: Nöropsikolojik bir yaklaşım*. Dem Yayınları.
- Gürsu, O. ve İşbilen, N. (2020). *Bağımlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Havaçeliği, D. (2013). *Partner ilişkilerindeki ilişki bağımlılığının ebeveyn bağlanma stilleri ve madde kullanımı ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Ialongo, N., Poduska, J., Werthamer, L. ve Kellam, S. (2001). The distal impact of two first-grade preventive interventions on conduct problems and disorder in early adolescence. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9(3), 146–160. <https://doi.org/10.1177/106342660100900301>

- Karadağ, F. ve Babaoğlu, E. (2022). Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerin alkol ve madde bağımlılığına yönelik tutumları. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 430–439.
- Karasar, N. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koob, G. F. ve Le Moal, M. (2008). Addiction and the brain antireward system. *Annual Review of Psychology*, 59, 29–53. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093548>
- Koob, G. F. ve Volkow, N. D. (2016). Neurobiology of addiction: A neurocircuitry analysis. *The Lancet Psychiatry*, 3(8), 760–773. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)00104-8](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)00104-8)
- Kuss, D. ve Griffiths, M. (2011). Online social networking and addiction: A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528–3552. <https://doi.org/10.3390/ijerph8093528>
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563–575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Lerner, A. ve Klein, M. (2019). Dependence, withdrawal and rebound of CNS drugs: An update and regulatory considerations for new drugs development. *Brain Communications*, 1(1), fcz025. <https://doi.org/10.1093/braincomms/fcz025>
- Lesieur, H. R. ve Blume, S. B. (1993). Revising the South Oaks Gambling Screen in different settings. *Journal of Gambling Studies*, 9(3), 213–223. <https://doi.org/10.1007/bf01015919>
- Maddux, J. F. ve Desmond, D. P. (2000). Addiction or dependence? *Addiction*, 95(5), 661–665. <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2000.9556611.x>
- Mastropietro, S., Favieri, F., Forte, G., Locuratolo, N., Mannarelli, D., Pauletti, C., Fattapposta, F. ve Casagrande, M. (2022). Behavioral Addictions Questionnaire (BAQ): Validation of a new tool for the screening of multiple addictive behaviors in the Italian population. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/s11469-022-00906-x>
- Meyer, J. (2012). Approval addiction. Hachette UK.
- Muslu, M. ve Gökçay, G. F. (2019). Teknoloji bağımlısı çocuklarda obeziteye neden olan risk faktörleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 72–79.
- Ögel, K., Evren, C., Karadağ, F. ve Gürol, D. T. (2012). Bağımlılık Profil İndeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(4), 264–273.
- Pilge, E. ve Baysan Arabacı, L. (2016). Acil serviste çalışan hemşirelerin bağımlılığın nedenleri ve tedavisine ilişkin algı ve tutumları, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 7(3), 105–113.
- Robinson, T. E. ve Berridge, K. C. (1993). The neural basis of drug craving: An incentive-sensitization theory of addiction. *Brain Research Reviews*, 18(3), 247–291. [https://doi.org/10.1016/0165-0173\(93\)90013-p](https://doi.org/10.1016/0165-0173(93)90013-p)
- Rosenthal, R. J. ve Faris, S. B. (2019). The etymology and early history of “addiction.” *Addiction Research & Theory*, 27(5), 437–449. <https://doi.org/10.1080/16066359.2018.1543412>
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- Şamar, M. ve Buz, S. (2022). Bağımlılık rehabilitasyonunda sosyal hizmet uygulamaları: Erenköy Bahar Modeli. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 221–232.
- Şencan, F. (2022). *Kentleşme sürecinde bağımlılık sarmalı*. Rumeli Yayıncılık & Publishing.
- Stevens, J. P. (2001). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (4th ed.). Psychology Press.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Allyn and Bacon.
- Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2019). *Bağımlılık: Sanal veya gerçek*. Timaş.

- Toker Uğurlu, T., Balcı Şengül, C. ve Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 37–50.
- Tonkuş, M. B., Elveren, A. ve Tokmak, Ş. (2022). Bağımlı bireylerin yaşadıkları ruhsal sorunlar ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Journal of Medical Sciences*, 3(4), 206–213.
- Twerski, A. J. (2021). *Bağımlılık psikolojisi* (B. A. Merter, Çev.). Say Yayınları.
- Tyler, L. E. (1971). *Tests and measurements*. Prentice-Hall.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). *World drug report 2022*. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2022.html>
- Vale, P. H. (2010). Addiction and rational choice theory. *International Journal of Consumer Studies*, 34(1), 38–45. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2009.00826.x>
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74–85.
- Yıldız, M. ve Tamam, L. (2025). Bağımlılıkta psikoterapi kuramları, *Bağımlılık Dergisi*, 26(2), 247-263.
- Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402–415. <https://doi.org/10.1177/0002764204270278>